

više (ona starija) i zato što se bez nove dijalekatske građe prekruto držala već ustaljenih oblika (ova novija). Nesumnjivo je, međutim, da bi normativne jezične discipline morale procesima brže priznavati gramatičku pravilnost kad je riječ o kategorijama (a tvorba etnika je prva među njima) u kojima bi jezična pojava trebalo da bude normi norma.³⁶

PONOVNO O POTREBI DJELOMIČNOGA PRILAGOĐIVANJA DIJALEKATSKIH MJESNIH IMENA I PREZIMENA

Danijel Alerić

1. U svom članku *O potrebi djelomičnoga prilagođivanja dijalekatskih mjesnih imena i prezimena*, koji je tiskan u prvom broju ovoga, XXII. godišta časopisa *Jezik*,¹ upozorio sam kako poznato načelo da mjesna imena i etnici i ktetici ulaze u hrvatski književni jezik u onom obliku koji se upotrebljava na području njihova nastanka — nije sretno formulirano. Da ono doista nije sretno formulirano i da ga je bilo potrebno usavršiti, pokazuje činjenica što ga je usporedno sa mnom, ali neovisno o meni pokušao usputno usavršiti Stjepan Babić koji ga je u napomenama *Razlozi za baščanski i baščanski*, objavljenim u istom broju *Jezika*, donio u ovom obliku: »... a načelo je da toponimi, etnici i ktetici ulaze u književni jezik u onom obliku u kojem ga upotrebljavaju sami stanovnici, jasno bez izrazitih dijalekatskih obilježja.« No, šta sve treba razumijevati pod »izrazitim dijalektalnim obilježjima«, iz Babićevih se napomena ne može razabrati.

Ja sam spomenuto načelo pokušao usavršiti samo koliko se ono odnosi na mjesna imena, a kasnije sam, uvidjevši da je problem dijalekatskih mjesnih imena i prezimena zajednički, raspravu proširio i na ta prezimena. Nakon iznošenja svestrane argumentacije zaključio sam da se nameće potreba prihvaćanja ovoga načela: *Mjesna imena i prezimena ulaze u hrvatski književni*

---

³⁶ Nisam se, na žalost, mogao koristiti rezultatima do kojih je u ispitivanju problematike tvorbe etnika došao Franz Görner (*Die Bildung der Ethnika von Ortsnamen im serbo-croatischen Sprachraum*, Berlin, 1963).

¹ U tiskanom sam članku zapazio i jednu zaista neugodnu tiskarsku pogrešku: na str. 13. u 10. redu odozgo stoji: *jer bi to bilo u skladu s njegovom konstrukcijom*, a trebalo je stajati: *jer bi to bilo u skladu s njegovom konstatacijom*. Riječ je, dakle, ne o Ivšičevoj konstrukciji, nego o Ivšičevoj konstataciji.

jezik s dosad uobičajenom osnovom, ali mu ortoepski i deklinacijski moraju biti prilagođena, a uglavnom i s obzirom na suglasničke promjene do kojih dolazi u deklinaciji.

Budući da sam se sjećao nezadovoljstva s kojim je godine 1961. među nekim kajkavcima dočekaana pravopisna preporuka da se piše i govori *Čakovec*, ali *čakovački*, nisam ni očekivao da će na kajkavskom području moje načelo biti primljeno s oduševljenjem. Pogotovu nisam očekivao da će moje načelo u doslovnom obliku prihvatiti Stjepko Težak i Antun Šojat koji su se u prošlom godištu časopisa *Jezik* založili za prihvaćanje oblika *čakovečki* i sl. Ipak, nisam očekivao ni to da će ta dva lingvisti — u člancima koji su objavljeni u istom broju *Jezika* u kojem i moj članak — reagirati na pojavu toga načela tretirajući me neutemeljeno kao krutoga štokavca, kojemu je, po Šojatu, argumentat »štokavskoga jezičnog osjećaja«, »koji je pobuđivao protivljenje još u prošlom stoljeću«, »osnovno lingvističko obrazloženje njegovih prijedloga«.²

Težak i Šojat, ponajprije, zaboravljaju, ili im to nije bilo poznato, da sam ja autor i jednoga drugoga načela, formulirana još u studentskim danima, s kojim bi upravo rođeni kajkavci i čakavci morali biti i te kako zadovoljni.³ Dakle, teško je baš vjerovati da ja u ovoj prilici problem dijalekatskih mjesnih imena i prezimena u književnom jeziku rješavam argumentom »štokavskoga jezičnog osjećaja«.

Težakov i Šojatov članak svjedoče, zapravo, o tome da oni nisu pažljivo pročitali moga članka i da su pisali na brzu ruku, težeći za tim da pošto-poto obrane svoje već izneseno mišljenje. Ni Težak ni Šojat nisu, naime, uočili da sam ja svim mjesnim imenima i prezimenima — i štokavskim i čakavskim i kajkavskim — pristupio jednako, na način koji je ujedno i nov i načelan, jer se zasniva na razlikovanju osnove mjesnih imena i prezimena (osnova, po mome mišljenju, može biti prihvaćena u književnom jeziku i u svom izvornom, dijalekatskom obliku, ali, dakako, s glasovnim inventarom i akcentom koji su svojstveni književnom jeziku: *Šsik-*, *Crikvènic-*, *Zučrètj-*) i promjenljivih dijelova mjesnih imena i prezimena (oni, po mome mišljenju, ne mogu biti prihvaćeni u književnom jeziku u izvornom, dijalekatskom obliku; promjenljivi nominativni dio ne bi u tom pogledu mogao biti iznimka ponajviše zbog toga što je u književnom jeziku, kojim se i govori i piše, nemoguće uvijek držati na pameti mnoštvo toponima i prezimena u kojima se on javlja, i zbog anomalije tipa

---

² Neka mi bude dopušteno da upitam kako bi se onda mogao tretirati njihov i moj pokojni profesor akademik Mate Hraste, rođeni čakavac i ugledni dijalektolog i onomastičar, koji je — kako sam iznio u svom članku — mislio »da imena mjesta na kajkavskom i čakavskom području i na starijem štokavskom koje nije osnova književnog jezika treba glasovno i morfološki približiti književnom jeziku kad se ta imena upotrebljavaju u javnom životu za širu publiku«, i to »koliko je god moguće.«

³ Usp. D. Alerić, *O važnosti poštovanja pjesnikove akcentuacije*, Filologija, knj. 7, Zagreb, 1973, str. 13.

Gregorijanec, gen. *Gregorijanca* : gen. pl. *Gregorijanaca*), a donekle i na čijenjenici da se u govorima koji se nalaze u osnovi hrvatskoga književnog jezika i u mnogim drugim govorima (ne samo štokavskim!) neki završni suglasnici osnove, pod utjecajem nekih promjenljivih dijelova, redovito mijenjaju (ti bi suglasnici, po momu mišljenju uglavnom trebali doživljavati promjenu i u književnom jeziku jer se nalaze baš na mjestu dodira osnove i promjenljivih dijelova, na mjestu na kojem inače u književnom jeziku uvijek doživljavaju tu promjenu).

Uostalom, pogledajmo u čemu griješe moji kritičari, i to uglavnom zbog toga što nisu uočili posebnost moga pristupa mjesnim imenima i prezimenima (iako je ta posebnost istaknuta već u naslovu moga članka: *O potrebi djelom i čnoga prilagođivanja dijalekatskih mjesnih imena i prezimena*).

2. U početku svoga članka Težak ističe kako je »simpatična . . . težnja da se književni jezik što bolje usavrši, da se što čvršće ogradi od pretjeranih, anarhoidnih dijalekatskih utjecaja«, ali upozorava na potrebu elastičnosti kada se radi o mjesnim imenima i prezimenima pa onda kaže:

Elastičnost ipak nije istovjetna s nedosljednošću. A upravo to je ono što najviše smeta u dosadašnjim rješavanjima spornog pitanja. Toj zamci nije izmakao ni Alerić. Ako vojujemo protiv dijalekatskog sufiksa *-ec*, kako to da tako lako odustajemo od jekaviziranja ikavskih i ekavskih imena na našem području? Zar samo zato što ima štokavaca ikavaca i ekavaca?

I malo dalje:

Ako smo dosljedni, zašto dopuštamo *Selce*, *Selca* mjesto *Seoce*, *Seoca*, *Začretje* mjesto *Začreće*, *Miokovićevo* mjesto *Mihokovićevo*, *Medveja* mjesto *Medvjeda*, *Nedelišće*, *Lanišće* mjesto *Nedjelište*, *Lanište*, *Suvaja* mjesto *Suhaja*, *Cirkvena* mjesto *Crkvena*, *Veli Lošinj*, *Iž Veli*, *Vela Luka*, *Veli Rat* mjesto *Veliki Lošinj*, *Iž Veliki*, *Velika Luka*, *Veliki Rt*, *Drivenik* mjesto *Drvenik* pa i *Delnice* mjesto *Dionice*?

Da je pažljivije čitao moj članak ili da je bar samo malo više razmišljao o načelu za koje sam se bio založio, Težak sigurno ne bi napisao ništa od toga što je napisao. Upravo to načelo isključuje potrebu da odustajemo ili ne odustajemo »od jekaviziranja ikavskih i ekavskih imena na našem području« i od »štokaviziranja (poštokavljivanja)« ijednoga spomenutoga toponima (upotrebljavam riječ koja je dominantno prisutna u Težakovu i Šojatovu članku iako se vidi da među spomenutim toponimima ima i onih sa štokavskoga područja) jer se u njemu nedvosmisleno ističe da »mjesna imena i prezimena ulaze u hrvatski književni jezik s dosad uobičajenom osnovom«.

3. Posve se slažem s Težakom kad on kaže: »A ni na različitim gramatičkim razinama ne mogu se uvijek primjenjivati isti kriteriji. Drukčije se postupa na fonološkoj, a drukčije na morfološkoj razini, a ovdje opet jedni kriteriji mogu vrijediti za oblične, a drugi za tvorbene nastavke.« No Težak odmah nakon toga kaže i ovo: »Zato se ne može uspoređivati: Ako je dopušteno *Belec* --- *Belca* - *belečki*, zašto ne bismo dopustili i *Drnišom* mj. *Drnišem*, *Drinovcim*

mj. *Drinovcima*, u *Split* mj. u *Splitu*.« On, dakle, zaboravlja da nepostojano *e* i nepostojano *a* ne spadaju u osnovu, nego u promjenljive dijelove imenica muškog roda, jednako kao i nastavci *-om* ili *-em*, *-ima* itd. Drugim riječima, nepostojani su samoglasnici također morfološka kategorija (iako nisu samo morfološka). Prema tome, moje se rezoniranje ne može proglašavati neopravdanim.

4. Ni Težak ni Šojat ne uočavaju ili, zbog težnje za dramatiziranjem, ne žele da uoče kako se ja nisam zalagao za nešto što bi se moglo okrstiti, kako oni kažu, promjenom mjesnoga imena ili prezimena. Obojica se okomljuju na moje načelo upravo kao da je riječ o prijedlogu po kojem bi svi kajkavci i čakavci koji nose prezimena s kakvim dijalekatskim obilježjem morali ta prezimena mijenjati. To se, između ostaloga, razabire iz Težakova upozorenja da »golema većina ljudi, obrazovanih kao i neobrazovanih, ne traži ni »promjenu svog smiješnog ili čak ružnog prezimena makar im ono gdjekad pričinja neugodnosti«, i iz ove Šojatove rečenice, intonirane poput zakonskoga članka: »Nitko se ni zbog kakvih razloga ne može prisiliti da promijeni svoje prezime, a najmanje zbog zahtjeva argumentiranih jedino novoštokavskim jezičnim osjećajem.« Posebno upozoravam još i na ove dvije i po Šojatove rečenice koje svjedoče o tome da moj prijedlog Šojat shvaća kao prijedlog kakva lingvističkog fanatika: »Zar zaista netko može vjerovati da je moguće ostvariti propis koji bi određivao da nekoliko desetaka tisuća ljudi (možda i nekoliko desetaka tisuća obitelji) kojima prezimena svršavaju na *-ec* mora službeno zahtijevati, s obrazloženjem i biljegovanom molbom, promjenu svojega prezimena, kako štokavci (zašto ne i čakavci? — op. D. A.) ne bi imali emotivnih problema s deklinacijom takvih prezimena?! Alerićev se zahtjev protivi svim imovinsko-pravnim odnosima, stanju kakvo je uvedeno u matice rođenih, vjenčanih, umrlih, kakvo je u legitimacijama i u putnicama, u školskim svjedodžbama i u poreznim knjigama i u svim drugim javnim dokumentima. Danas ne živimo u feudalnom društvenom uređenju, na samom početku uključivanja u život modernog vremena...«

Moji kritičari tako opet zaboravljaju da je jedno — dirati u osnovu dijalekatskih mjesnih imena i prezimena, a drugo — usklađivati promjenljive dijelove dijalekatskih mjesnih imena i prezimena (opet podsjećam da ta prezimena imaju i pluralne oblike: *Tkalci*, *Tkalcov*, *Tkalcom*, *Tkalce*, *Tkalci*, *Tkalcih*, *Tkalci*) s promjenljivim dijelovima u književnom jeziku (ti promjenljivi dijelovi nisu uvijek istovjetni s promjenljivim dijelovima u svim hrvatskim novoštokavskim govorima!), u kojem je to usklađivanje sasvim uobičajeno (usp. *Drnišem* > *Drinovcim* > *Drinovcima*, *Lisinskija* > *Lisinskoga* itd.), a javlja se i kad se radi o osobnim imenima (tako se »dubrovačka« promjena imena tipa *Ivo*, gen. *Iva* doživljava u hrvatskom književnom jeziku kao dijalekatska promjena, koju obično zamjenjuje promjena tipa *Ivo*, gen. *Ive* čak i onda kad se radi o imenima najslavnijih Dubrovčana). Ipak, ja sam u svom članku rekao i to da su s nominativnim oblikom prezimena nosioci prezimena emocionalno jače povezani nego s ostalim padežnim oblicima — razumije se da to vrijedi i kad je riječ o mjesnim imenima — pa da je u nj teže dirati (nije korektno što moji kritičari prešućuju da sam tu činjenicu imao na umu), iako je poznato da se u nj ipak dira npr. kad se radi o imenu boga Jupitera (: nom. *Jupiter* < lat. *Jupiter*) ili Jupitera (: nom. *Jupiter* < lat. *Jupiter*; mogućnost *Jupiter*, gen. *Jupitra* nije dopuštena),

ili o ruskim prezimenima *Dostojevski* (< rus. *Dostojevskij*), *Trubecki* (< rus. *Trubeckoj*) ... i ruskim toponimima *Krivi Rog* (< rus. *Krivoj Rog*), *Carsko Selo* (< rus. *Carskoje Selo*) ... No moji kritičari u brzini nisu zapazili da sam se ja — upravo imajući na umu tu jaču emocionalnu privrženost nominativnom obliku — bio založio za to da se u kajkavskim prezimenima s nepostojanim *e* to *e* ili zamijeni nepostojanim *a*, ili zadrži kao dio osnove, ili (iz ponekoga prezimena) izbací, sve »u skladu sa štokavsko-čakavskim jezičnim osjećajem,⁴ odnosno u skladu s izborom nosioca«. To, dakako, znači da bi npr. povijesno prezime *Gregorijanec* (izvorno *Gregoriancz!*), po mome mišljenju, trebalo stabilizirati u obliku *Gregorijanac*, gen. *Gregorijanca* (gen. pl. *Gregorijanacā!*; moje načelo ipak dopušta i stabilizaciju u obliku *Gregorijanec*, gen. *Gregorijaneca*, gen. pl. *Gregorijanečā!*), ali da bi npr. živo kajkavsko prezime *Tkalec* moglo imati ili oblik *Tkalac*, gen. *Tkalca* (gen. pl. *Tkalaca!*), ili oblik *Tkalec*, gen. *Tkaleca* (gen. pl. *Tkalecā!*),⁵ ovisno o tome za koji bi se oblik odlučio njegov nosilac. Spomenuo sam da bi se iz prezimena *Zajec* i možda još iz kojega prezimena nepostojano *e* moglo čak i izbaciti (dakle, prezime *Zajec* moglo bi postojati u ovim oblicima: *Zajec*, gen. *Zajeca*; *Zajac*, gen. *Zajca*; *Zajc*, gen. *Zajca*) jer sam imao na umu da se to prezime među kajkavcima javlja i u obliku *Zajc*.⁶

No, važno je ipak odgovoriti i na pitanje šta bi se dogodilo kad bi nekom nosiocu prezimena na *-ec* palo na pamet da to *-ec* korigira u *-ac*. Na odgovor me potiču one Šojatove dvije i po citirane rečenice, iako su one bile utemeljene na krivom shvaćanju da moje načelo ne dopušta nikakve alternativē. Ja sam, zapravo, već u svom prvom članku usput rekao da neki nosioci prezimena na *-ec* korigiraju to *-ec* u *-ac*. To se može ustanoviti npr. ako se prolista *Leksik prezimena SR Hrvatske* koji je nastao na osnovi službenoga (!) popisa pućanstva SR Hrvatske.

I sam poznam uglednoga pojedinca koji je u svom prezimenu završno *-ec* bar prije četvrt stoljeća samoinicijativno (bez biljegovane molbe!) korigirao u *-ac* (usput budi rećeno, poznam i uglednoga pojedinca koji je prije dvadesetak godina svomu talijanskom prezimenu samoinicijativno oduzeo završno *i*, koje se je javljalo u svim padežnim oblicima, kao dio osnove). Da li je imao problemā zbog te korekture? Ljudi kojima je dužnost da postupaju po zakonu doista bi morali biti bezobzirni kao strojevi kad bi nekomu zbog te korekture zagorćavali život. Mislim da ga uglavnom ne zagorćavaju ni onda kad je riječ o osobama kojima u nekim službenim dokumentima osobno ime glasi npr. *Ivan*, odnosno *Veronika*, a u drugima *Ivo*, *Ivica*, odnosno *Vera*, *Verica* (pretpostavljam da čak ni osobna imena mojih kritičara ne glase u svim službenim dokumentima jednako!). No zakon se može i usavršiti. Potreba za njegovim usavršavanjem javlja se, uostalom, i zbog toga što se u većine slavenskih naroda smatra posve normalnim da članovi jedne te iste obitelji nose prezime u obliku *Petrov*, *Petrovski* ... a članice u obliku *Petrova*, *Petrovska* ... Jedan od tih slavenskih naroda postoji i u granicama Jugoslavije (Makedonci), a mnogi pripadnici tih naroda žive (stalno ili povremeno) i radaju se u svim jugoslavenskim republikama.⁷

5. Moji kritičari ni-u uočili da izneseno načelo — s obzirom na to što se u njemu kaže da mjesna imena i prezimena ortoepski i deklinacijski moraju

⁴ Kad je riječ o nepostojanom samoglasniku, štokavsko-čakavski jezični osjećaj (nije to, dakle, samo štokavski jezični osjećaj) praktično se ne razlikuje od osjećaja koji bi morao imati svatko tko koliko-toliko dobro govori hrvatskim književnim jezikom, u kojem se mnoštvo općih imenica izgovara samo s nepostojanim *a*, a nijedna s nepostojanim *e*. Iz moga se članka jasno razabire da taj izričaj ipak upotrebljavam uvjetno, u nedostatku prikladnijega.

⁵ To se prezime baš u tome obliku pojavljuje redovito u zagrebačkom *Većernjem listu*, npr. u broju od 2. prosinca 1974., str. 13: » Na zvižduk suca Lonćine, nakon pogotka *Tkaleca*, uslijedio je protest igrača 'Zagreba'.«

⁶ Zaključujem to na osnovi rukopisnoga *Leksika prezimena SR Hrvatske* koji se čuva u Institutu za jezik u Zagrebu (to se djelo sada tiska). — Zaista čudno djeluje Težakova primjedba: »Nije jasno kako to da *Zajc* ide u jezični sustav u kojem nema riječi s takvim završnim suglasničkim skupom.« Jer, nikako ne vjerujem da se Težak zalaže za to da se u hrvatskom književnom jeziku imenice *boks*, *disk*, *park* itd. upotrebljavaju u obliku *bokas*, *disak*, *parak* itd. Vidi i bilješku 11. i tekst na koji se odnosi ta bilješka.

⁷ Bilo bi doista tragikomično kad bi npr. sin neke naturalizirane Zagrepanke Lidije Petrove (Petrovske) morao biti upisan u knjige rođenih kao Ivan Petrova (Petrovska). Da se pred matičarima javljaju slični slučajevi, uvjerio sam se i sam već kad sam se prvi put našao u zagrebačkom matičnom uredu.

biti prilagođena« književnom jeziku — zapravo dopušta alternativni izbor i kad se radi o mjesnim imenima u kojima se izvorno javlja nepostojano *e*: *Čakovac*, gen. *Čakovca* (ktetik: *čakovački*, etnik: *Čakovčanin* i *Čakovčanka*) ili *Čakovec*, gen. *Čakoveca* (ktetik: *čakovečki*, etnik: *Čakovečanin* i *Čakovečanka*); *Peteranac*, gen. *Peteranca* (ktetik: *peteranački*, etnik: *Peterančanin* i *Peterančanka*) ili *Peteranec*, gen. *Peteraneca* (ktetik: *peteranečki*, etnik: *Peteranečanin* i *Peteranečanka*). Iznoseći koje se promjene sugeriraju tim načelom, ja sam spomenuo mogućnost alternativnoga izbora kad je riječ o prezimenima, ali zabunom nisam spomenuo mogućnost alternativnoga izbora kad je riječ o mjesnim imenima. Točka u kojoj je došlo do te zabune trebala je u cjelini glasiti ovako (ono što je bilo izostalo zabunom, započinje veznikom *ili*):

»a) u mjesnim imenima (i njihovim etnicima i kteticima) u kojima se izvorno javlja nepostojano *e* (*Čakovec*, *Hagenj*, *Jarek*, *Podturen*, *Tuhelj* . . .) mijenja se to *e* u nepostojano *a* (*Čakovac*, *Haganj*, *Jarak*, *Podturan*, *Tuhalj* . . .) ili se zadržava kao dio osnove (*Čakovec*, gen. *Čakoveca*; *Hagenj*, gen. *Hagenja*; *Jarek*, gen. *Jareka*; *Podturen*, gen. *Podturena*; *Tuhelj*, gen. *Tuhelja*).«⁸

Mislim ipak da bi druga mogućnost — koja je u hrvatskom književnom jeziku aktualna kad je riječ o nehrvatskim slavenskim toponimima i prezimenima s nepostojanim samoglasnicima *e* i *o* (usp. rus. *Toropec*, gen. *Toropca* > hrv. *Toropec*, gen. *Toropeca*; češ. *Jireček*, gen. *Jirečka* > hrv. *Jireček*, gen. *Jirečka*; slov. *Levec*, gen. *Levca* > hrv. *Levec*, gen. *Leveca*) — u praksi rijetko dolazila u obzir jer je, svakako, lakše podnijeti relativno sitnu izmjenu u nominativnom i akuzativnom obliku (*Čakovec* > *Čakovac*, *Peteranec* > *Peteranac*) nego prijetvorbu nepostojanoga *e* u postojano *e*, koje bi se javljalo ne samo u svim ostalim padežnim oblicima (*Čakovec*, gen. *Čakoveca*; *Peteranec*, gen. *Peteraneca*) nego i u etnicima, gdje bi često djelovalo i odviše nezgodno (*Čakovečanin* i *Čakovečanka*, *Peteranečanin* i *Peteranečanka*). Ipak, mogla bi doći u obzir kad se radi o toponimima koji djeluju etimološki sasvim ili donekle nejasno (*Hagenj*, *Tuhelj* . . .) pa ih mnogi stranci i izgovaraju kao da je u njima *e* dio osnove.

6. I Težak i Šojat ističu — zaboravljajući sasvim štokavsko-čakavske toponime tipa *Rášćane*, gen. *Rášćānā* — da toponimi tipa *Brestovac*, gen. *Brestovca* ne bi trebali biti nikakav problem za štokavca (čakavca ne spominju) jer da je štokavcu ionako znatno lakše svladati književni jezik nego kajkavcu i čakavcu. Osim toga, to su, po Težaku, »i onako riječi koje sasvim rijetko ili nikako ne upotrebljava«, a »ako ih ipak upotrebljava, mora ih i poznavati, kao što

---

⁸ Usput spominjem da sam među prezimena poznatih ljudi iz hrvatske prošlosti koja bi trebalo prilagoditi deklinacijskom sustavu hrvatskoga književnog jezika zabunom uvrstio prezime *Đurkovečki*. Naime, sameglasnik se *e* u tom prezimenu i sličnim prezimenima javlja kao dio osnove.

mora poznavati svaku riječ kojom se služi«. A Šojat — zaboravljajući čak i kajkavske toponime *Hagenj*, gen. *Hagnja*, *Jarek*, gen. *Jarka*, *Podturen*, gen. *Podturna*, *Tuhelj*, gen. *Tuhlja* itd., da se o prezimenima na *-ec* i *-ek* i ne govori — jednostavno pita: »Zar je preveliki teret da (mladi Drnišanin, odnosno štokavac — op. D. A.) nauči i pravilo da se mjesna imena na *-ec* dekliniraju kao domaća na *-ac*?« Kako se vidi, obojica misle da toponimi (razumije se, i prezimena) s nepostojanim *e* predstavljaju u književnom jeziku problem, i to premostiv problem, samo za rođenoga štokavca. Da bi nepostojano *e* u toponimima (i prezimenima) moralo u književnom jeziku, u kojem se opće imenice javljaju samo s nepostojanim *a*, smetati podjednako i štokavcu i čakavcu i kajkavcu — slično kao i toponimi tipa *Rášćane*, gen. *Rášćanā* — razabire se dovoljno iz moga prvog članka, npr. iz bilješke 13.

Međutim, da toponimi (i prezimena) s neusustavljenim promjenljivim dijelom, a posebno toponimi s nepostojanim *e*, predstavljaju u književnom jeziku dosta težak problem i za rođenoga štokavca, i za rođenoga čakavca, i za rođenoga kajkavca(!), vidi se npr. po tome što bi se i najvrsniji lektor rođen npr. u Velikoj Gorici ili drugdje na kajkavskom području, ako bi htio da ne bude optužen zbog pogreške u promjenljivom dijelu toponima, morao često duboko zamisliti — gotovo jednako često kao i lektor rođen u kojem čakavskom ili štokavskom mjestu — kad bi u tekstu što ga lektorirao naišao na toponim s nepostojanim *e* ili na toponim s nepostojanim *a*, jer nepostojano *e* ili nepostojano *a* može u njemu biti i rezultat autorova neznanja odnosno autorove ili prepisivačeve pogreške (npr. *Brestovac* umjesto *Brestovec* ili *Brestovec* umjesto *Brestovac*). Pamtiti sve toponime s nepostojanim *e* nije moguće jer njih nema tek pet-šest ili desetak. Samo toponima s nepostojanim *e* koji se spominju u jednom službenom popisu naseljenih mjesta u Hrvatskoj — ako se prosuđuje po broju takvih toponima na prvih deset strana toga popisa — ima preko 700.⁹ Kamo bi dospio čak i lektor s kajkavskoga područja sve kad bi pred sobom imao kartu toga područja i priručnik toponima? Ako se čak i zanemari vrijeme koje bi moralo biti utrošeno na konzultiranje karte ili priručnika, mora se ipak imati na umu da na karti ni u priručniku ne mogu biti zabilježeni svi toponimi koji se teoretski mogu pojaviti u nekom tekstu, a i da bi se javilo pitanje šta s toponimima čija se zemljopisna pozicija ili etnografska slika iz teksta ne može precizno utvrditi. Redaktori *Leksika prezimena SR Hrvatske* imali su pred sobom prilikom redakcije toga djela popis svih naseljenih mjesta koja se u njemu pojavljuju pa su ipak bili prisiljeni da nepostojano *a* i *e* u toponimima uglavnom ne diraju, što znači da će se u tome djelu ime jednoga te istoga naselja katkad naći zabilježeno i s nepostojanim *a* i s nepostojanim *e*!

A književnim se jezikom ne samo piše nego i govori. Dakako, od onoga tko njime govori ne može se tražiti da prije svakoga spomena kojega toponima s nepostojanim *a* ili *e* konzultira vjerodostojnu kartu ili priručnik. To znači da se i obrazovanom kajkavcu rođenu npr. u Velikoj Gorici može dogoditi da kaže *Miholjanac* umjesto *Miholjanec* ili *Đurđevac* umjesto *Đurđevac* sve ako je jednom bio upoznao izvorni oblik tih toponima, ali ih neko vrijeme nije morao izgovarati. Stoga mislim da se čak ni objavljivanjem specijalnoga priručnika u kojem bi bila navedena sva mjesna imena s neusustavljenim promjenljivim dijelom ne bi postigla željena svrha.

7. Težak kaže da se »u svemu kulturnom svijetu uglavnom . . . poštuje načelo izvornosti u odnosu na mjesna imena i prezimena« pa pita: »Zašto bismo se mi morali u većoj mjeri odricati takve prakse?« No, i ja se zalažem za izvornost (naravno, u relativnom smislu u kojem je shvaća i Težak) kad se radi o osnovi toponima i prezimena, ali treba znati da se hrvatski jezik razlikuje od

⁹ Usp. *Administrativno-teritorijalna podjela i imenik naseljenih mjesta Narodne Republike Hrvatske*, Zagreb, 1951.

mnogih drugih jezika »u kulturnom svijetu« po tome što se u njemu javljaju u deklinaciji i promjenljivi dijelovi, kojih ti jezici ne poznaju. Ako, dakle, netko želi uspoređivati kako bi se — kad bi bilo prihvaćeno moje načelo — odnosila hrvatska praksa prema nekoj tuđoj praksi, treba imati na umu samo praksu u jezicima koji u deklinaciji poznaju promjenljive dijelove, a to praktično znači samo praksu u slavenskim jezicima. Pri tom bi, opet, trebao paziti da uzimlje u obzir samo toponime i prezimena što u neki slavenski književni jezik ulaze iz dijalekata koji su poznati na području na kojem je u upotrebi taj književni jezik. Jedino bi se takvoj usporedbi mogla priznati valjanost.

8. Težak se i Šojat hvataju za usputnu konstataciju u mom članku da među štokavcima, a jednako i među čakavcima i kajkavcima ima i onih koji svojim kćerima »nadijevaju tuđa imena *Carmen, Ines, Ingrid* i sl., uopće ne misleći na mogućnost njihova funkcioniranja u deklinacijskom sustavu hrvatskoga jezika« pa Težak kaže da takva imena »moramo priznati već danas kao našu jezičnu stvarnost, a to znači da indeklinabilne imenice postaju dio našeg jezičnog standarda«, a Šojat nešto opreznije veli da će »jezik, standardni jezik naći sredstva« da ta imena »uključiti u sebe«. Obojica, dakle, zaboravljaju da je Petar Simunović u članku *Pomodna osobna imena i njihovo ponašanje u jeziku*, koji je tiskan u XII. godištu ovoga časopisa (na str. 137-142), utvrdio da se ta imena u svakodnevnom govoru obično prilagođuju deklinacijskom sustavu hrvatskoga jezika tako da *Carmen* postaje *Karmena*, *Ines* — *Ineska*, *Ingrid* — *Ingrida* itd. Kad bi se priznala indeklinabilnost tih imena u književnom jeziku, morale bi se, dakako, priznati i tuđinske konstrukcije tipa *knjiga od Karmen* (umjesto *knjiga Karmenina*).

9. Zalažući se za izvorni oblik toponima u hrvatskom književnom jeziku (*Bartolovečki Trnovec, Bašćanska Draga, Bitola* itd.) i vjerujući — s optimizmom kojemu bi teško bilo naći ravna — da ćemo i mi »sutra« govoriti *El Qahira* umjesto *Kairo*, *Beiding* umjesto *Peking* itd. (što bi — zar ne? — značilo i *Wien* umjesto *Beč*, *Budapest* umjesto *Budimpešta*, *Roma* umjesto *Rim*, *Paris* umjesto *Pariz*, *Thessaloniki* umjesto *Solun* itd.), Težak zamjera čak i prof. Hrasti što je, s jedne strane, tražio »dosljednu štokavizaciju na zemljopisnim kartama i voznom redu«, a s druge strane, odustajao »od tog zahtjeva kad je u pitanju toponomastika, katastarska ili vojna karta« ističući da se u tim slučajevima toponimi moraju bilježiti točno u govoru onoga kraja u kojem se toponim nalazi. Težak kaže: »Nije baš naročito uputno uvjeravati da je katastarskim administrativcima i vojnim kartografima dopušteno nešto što se geografima i drugim stručnjacima ne dopušta.« No on zaboravlja da je toponomastika znanost koja proučava toponime pa zbog toga mora polaziti od njihova izvornoga (čak i u akcenatskom pogledu izvornoga) oblika, i da katastarske i vojne karte imaju specijalnu namjenu pa širem krugu obrazovanog općinstva koje se služi književnim jezikom nisu ni pristupačne kao obične zemljopisne karte i vozni redovi. Uostalom, poznato je — doduše, samo malom broju stručnjaka — da su u *Zborniku za narodni život i običaje* čak i prilozi o životu i običajima u pojedinom kraju upravo morali biti pisani u govoru toga kraja, što je doista bila vrlo sretna zamisao, ali ta činjenica, dakako, nije imala niti je mogla imati ikakva utjecaja na hrvatski književni jezik.

10. To bi, dakle, bile krupnije pogreške mojih kritičara, do kojih je, kako se vidi, došlo uglavnom zbog toga što oni nisu uočili da se moj pristup dijalekatskim mjesnim imenima i prezimenima temeljito razlikuje od dosadašnjih pristupa. Osvrtati se i na sve drugo u njihovim člancima što mi se još čini vrijednim osvrtu — nije moguće jer je ovaj članak ionako ispio prevelik.

11. Ipak, neka mi bude dopušteno da upozorim još i na to kako Težak i Šojat reagiraju na moju konstataciju da se uskladvanje dijalekatskih mjesnih imena i prezimena vrši katkad i u većoj mjeri nego što bi bila zamjena nepostojanoga *e* nepostojanim *a* u nominativu (i akuzativu) singulara, npr. kad je riječ o kajkavskim toponimima i prezimenima u kojima se kajkavsko *č* zamjenjuje književnim *ć* u svim padežnim oblicima (*Desinič* > *De-*

sinić, Habdelić > Habdelić). Težak kaže: »Pisanje i izgovor tih riječi s afrikatom -ć uglavnom nije veće udaljavanje od izvornog izgovora nego i pisanje sa -č, jer se najveći dio tih riječi u krajevima gdje se one najviše upotrebljavaju izgovara sa srednjom afrikatom č.« Šojat kaže: »Ortografska tradicija da se kajkavska prezimena kao *Habdelić* pišu sa *ć*, a ne sa *č* ne ulazi u jezične probleme, jer većina kajkavskih govora ima samo jedno, 'srednje' č (i praktički je svejedno kojim se slovom iskazuje taj jezični sadržaj) ...« Iako se na osnovi Težakovih i Šojatovih riječi ne može stvoriti predožba o tome koliki otprilike postotak kajkavaca izgovara »srednje« č (po načinu njihova izražavanja moglo bi se zaključiti da »srednje« č izgovara i više od dvije trećine, a i manje od jedne trećine kajkavaca!), ipak i po njima ispada da dosta značajan broj kajkavaca izgovara č koje je bliže književnom č nego književnom ć, pa njihova konstatacija ne umanjuje mnogo vrijednost moje konstatacije. No Ivšić i Kravar mislili su, ako dobro zaključujem, da je kajkavsko č znatno bliže književnom č nego književnom ć. Oni kažu: »U izgovoru (književnih) glasova *ć* i *d* ne griješe samo kajkavci, koji ih obično govore kao *č* i *dž*: [kutʃa] mj. *kūća* ili [medʒa] mj. *mēda* ...«¹⁰

12. Činjenica da se kajkavsko č ne podudara sasvim ni s književnim č, a ni s književnim ć, potiče me, s druge strane, da upozorim kako se kajkavsko nepostojano *e* u nenaglašenom položaju, zapravo, ne podudara s književnim *e*. Ono se u tome položaju izgovara uvijek manje ili više reducirano (*ven^ec*, *jun^ec*, *vrab^ec*), a u nekim se slučajevima može i posve reducirati (*norc*, *stolc*, *kolc*, *vujc*, *zajc*).¹¹ Vidi se to čak i iz Težakova članka, u kojem se na jednom mjestu kaže da se toponimi *Ozalj* i *Vivodinac* izvorno izgovaraju u obliku *Ozōlj* i *Vivodinōc*. A to znači da onaj tko govori korektnim hrvatskim književnim jezikom odstupa od izvornoga izgovora pa govorio *Vivodinec* ili *Vivodinac*, *Čakovec* ili *Čakovac*, *Tkalec* ili *Tkalac*, *Zajec* ili *Zajac*. Branitelji nepostojanoga *e* u kajkavskim toponimima i prezimenima o tome, očito, nisu vodili dovoljno računa. Stoga nije čudo što Težak misli da izvorni toponimi *Ozōlj*, *Vivodinōc* itd. (Težaku je izvorni izgovor dvaju spomenutih toponima vrlo dobro poznat!) trebaju u književnom jeziku biti prihvaćeni u obliku *Ozalj*, gen. *Ozlja*, *Vivodinac*, gen. *Vivodinea*, a toponimi *Belec*, *Čakovec* itd. (izvorni izgovor spomenutih toponima Težaku nije tako dobro poznat!) u obliku *Belec*, gen. *Belca*, *Čakovec*, gen. *Čakovca*, itd.

Branitelji nepostojanoga *e* u kajkavskim toponimima i prezimenima svakako bi trebali razmisliti o tome ne brane li oni u njima, zapravo, izvorni, tj. manje ili više reducirani izgovor toga nepostojanoga *e*, pa, *in ultima linea*, i njihov izvorni glasovno-akcenatski oblik u cjelini.

13. Nakon svega što sam iznio u prvom i ovom drugom članku ja doista ne vidim potrebe za odustajanjem od načela što sam ga iznio, pogotovu ako se ima na umu da se tim načelom, kako se to vidi i iz moga prvog članka, samo potiče i donekle usmjeruje prirodni proces koji je među Hrvatima što manje

¹⁰ Usp. S. Ivšić i M. Kravar, *Srpsko-hrvatski jezik na pločama, Izgovor i intonacija s recitacijama*, Zagreb, 1955, str. 27.

¹¹ To je, zapravo, konstatacija prof. Mate Hraste, iznesena u njegovim predavanjima o kajkavskom dijalektu. — Povijesno prezime koje se danas obično piše u obliku *Gregorijanec* nije, dakle, slučajno zabilježeno u izvornom obliku *Gregoriancz*, a suvremeno prezime *Zajec* ne javlja se baš slučajno i u obliku *Zajc*.

ili više svladaju hrvatski književni jezik (broj se takvih samo povećava) započeo već odavno, a nastavlja se i danas usprkos pokušajima pojedinaca — makar inače i vrsnih stručnjaka — da ga zaustave (podsjećam da su na štokavskom području sela koja su tako reći do jučer bila poznata pod imenom *Vinjane*, *Studence* i *Rašćane* danas među stanovništvom tih i okolnih sela poznata uglavnom pod imenom *Vinjani*, *Studenci* i *Raščani*, zatim da na kajkavskom području danas već ima priličan broj toponima i prezimena s nepostojanim a: *Hrvatski Leskovac*, *Sisak*, *Markuševac*, *Miroševac*, *Brestovac na Sljemenu*, *Tuškanac*, *Kraljičin zdenac* itd., pa toponima i prezimena u kojima je nepostojano e postalo ili sve više postaje dijelom osnove: *Tuhelj*, gen. *Tuhelja*, *Mačeka*, gen. *Mačeka*, *Režek*, gen. *Režeka*, *Krivec*, gen. *Kriveca*, *Andrašec*, gen. *Andrašeca*, *Kovačec*, gen. *Kovačeca* itd.).¹² Mislim, dakle, i dalje — ne potejenjujući Težakovu konstataciju kako »u jezičnom razvoju često igraju vrlo odsudnu ulogu izvanjezični činitelji: psihološki, sociološki, kulturni, politički i drugi« (slično i Šojat) i kako »živimo u vremenu brzih i masovnih sredstava komuniciranja, kada se svako mijenjanje, modificiranje, iskrivljavanje riječi odmah i masovno zapaža«¹³ — da bi mjesna imena i prezimena trebala ulaziti u hrvatski književni jezik s dosad uobičajenom osnovom, ali da bi mu ortoepski i deklinacijski morala biti prilagođena, a uglavnom i s obzirom na suglasničke promjene do kojih dolazi u deklinaciji.

¹² Kao svojevrsan kuriozitet spominjem da se u jedinom broju časopisa *Kaj* što sam ga svojedobno bio kupio pa mi je u ovom trenutku pri ruci (nisam ga, dakle, posebno birao za ovu svrhu), toponim *Podturen* sklanja kao da u njemu uopće nema nepostojanoga e: *Podturen*, gen. *Podturena* (usp. *Kaj*, Zagreb, 1972, br. 5, str. 46. i 70. gdje se ravno šest puta pojavljuje lokativni oblik *u Podturenu*): izvorni toponim *Črečen*, gen. *Črečna* zabilježen je u tome časopisu pod dvjema slikama u nominativnom obliku *Črečen* (ib., str. 67. i 69), a u tekstu u nominativnom obliku *Črečan* (ib., str. 68) i lokativnom obliku *Črečnu* (ib., str. 70); izvorni toponim *Hruševac* zabilježen je u tome časopisu dva puta u nominativnom obliku *Hruševac* (ib., str. 94).

¹³ Težaku ni Šojatu možda nije poznato da se u nekim našim novoštokavskim sredinama — čiji govor čak i mnogi današnji veoma obrazovani kajkavci, čakavci i štokavci, u ovom slučaju svejedno da li sasvim opravdano, smatraju jezičnim idealom kojemu treba težiti — izbjegava slušanje zagrebačke radio-stanice samo zato što se u njima jezik te radio-stanice, za razliku od jezika nekih drugih jugoslavenskih radio-stanica, osjeća, uglavnom zbog često lošeg izgovora i intonacije, kao »uškopljenički« (upotrebljavam blaži izraz umjesto težega koji sam više puta čuo, ali ga ovdje ne mogu ponoviti).

O S V R T I

JEDNO JE BAŠČANSKI, A DRUGO BAŠČANSKI

S osobitim sam zanimanjem pročitao dva člancića koja su o pitanju pravilnog pisanja ktetika baščanski ili baščanski u I. broju ovogodišnjega Jezika objavili Vinko Dorčić i Stjepan Babić.

Upozorio bih čitatelje Jezika da u hrvatskom jeziku postoji i drugi ktetik-homonim »baščanski«, koji nema veze s Baškom na Krku, jer dolazi od toponima Bast, sela u Makarskom primorju. Ali, ktetik iz Makarskog primorja prema zavičaju glasovite »Baščanske ploče« javnosti je manje poznat.

Od vlastite imenice Bast narod je stvorio dva pridjeva: baški i baščanski. Prvi je postao vlastito ime u složenicama Baška Voda i Baško Polje. Dapače se katkad umjesto naziva Baška Voda upotrebljava i samo prva riječ: »Idem na Bašku.«

V. Dorčić se zalaže da se stvori jedinstven zaključak, pa da se krčki ktetik piše baščanski, a ne baščanski.

Budući da stanovnici Basta i Makarskog primorja govore samo baščanski, jer njegovo č konačno dolazi od t. a ne od k kao na Krku, *predlažem da se konačno za ktetik na Krku usvoji oblik baščanski, a za naš u Makarskom primorju baščanski.* Tako bi naš čovjek mogao lakše razlikovati ta dva ktetika kao što razlikuje toponime: Sućuraj na Hvaru od Sućurac u Kaštelima, Supetar na Braču od Sumpetra u Poljicima i sl.

Inače sam na navedenu razliku »baščanski« i »baščanski« već upozorio u svojoj radnji »Nazivi naselja Makarskog primorja«, koja je izišla u »Makarskom zborniku«, Makarska-Omiš, 1970. 86-88.*

Karlo Jurišić

* Objavljujemo ovaj članak jer je zanimljiv zbog podataka koje iznosi. Prvo, da postoji još jedan pridjev baščanski koji nema druge mogućnosti. Za taj je podatak

korisno znati pri rješavanju pitanja baščanski ili baščanski < Baška, ali odmah valja napomenuti da on ne mora biti odlučan jer takvi homonimni ktetici postoje i od drugih mjesta i teško da bi se svi mogli razjednačiti, npr. lipovački < Lipovac i Lipovača, otočki < Otok i Otočac, kubanski < Kuba i Kūbān, da i ne ističemo da na pr. Lipovaca ima petnaestak, a Lipovače tri.

Drugo što je zanimljivo jest pojava da je prvotni pridjev baški < Bast zamijenjen pridjevom baščanski < Baščanin jer je baški čest u sastavu drugih toponima pa, kao što čitamo, počinje se i osamostaljavati, poimeničivati.

S. B.

ORAHOVČANIN, A NE ORAHOVIČANIN

S iznimnim sam zanimanjem pročitao prvi broj ovogodišnjega Jezika jer me već godinama muči jedan problem, a nastao je, čini mi se, X. izdanjem Boranićeva Pravopisa. To je etnik i ktetik mjesta Slavenska Orahovica.

Još u IX. izdanju Boranićeva Pravopisa iz 1947. g. stajalo je

Orahovica, Orahovčanin, orahovački,

dok je u X. izdanju, a poslije i u novosadskom pravopisu došlo do izmjene:

Orahovica, Orahovičanin, orahovički.

Kao rođenog Orahovčanina, gdje sam i odrastao, ta me je izmjena iznenadila i ozlojčila jer nikada prije toga ni od koga nisam čuo za etnik *Orahovičanin* niti za ktetik *orahovički*. Te oblike nitko živ u Orahovici ni u bližoj ni u daljoj okolini ne upotrebljava!

Pročitavši članke u spomenutom broju Jezika, odlučio sam se i ja javiti za riječ. Oslanjajući se uglavnom na gledišta iznesena u članku prof. Težaka, mislim da bi u skladu s onim što je tamo rečeno u novosadskom pravopisu umjesto da piše:

Orahovica, Orahovičanin, orahovički,
trebalo pisati: